

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI

İnci Enginün

DERGÂH YAYINLARI 225

Türk Edebiyatı-İnceleme 24

İnci Enginün Bütün Eserleri 4

Sertifika No 49170

ISBN 978-625-7005-24-1

1. Baskı Haziran 2001

23. Baskı Ekim 2021 (Gözden geçirilmiş)

25. Baskı Temmuz 2023

Kapak Tasarımı

Ayşe Nurgül Kabasakal

Sayfa Düzeni

Ayten Balaç

Baskı

Ana Basın Yayın Gıda İnş. Tic. A.Ş.

Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad.

2622. Sok. No: 6/13

Bağcılar/İstanbul

Tel: (212) 446 05 99

Matbaa Sertifika No 52729

Dergâh Yayınları

Mimar Sinan Mah. Selamiali Efendi Cad.

No: 13/A 34672 Üsküdar/İstanbul

Tel: (212) 391 63 91-93

www.dergah.com.tr/bilgi@dergahyayinlari.com

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın yayın hakları Dergâh Yayınları'na aittir.

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI

İnci Enginün

İNCİ ENGİNÜN

6 Ağustos 1940 tarihinde İstanbul'da doğdu. Orta ve lise öğrenimini TED Ankara Koleji'nde tamamladı (1959). İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdikten sonra aynı bölümün Yeni Türk Edebiyatı kürsüsünde asistan oldu (1963). "Tanzimat Devrinde Shakespeare: Tercümelere ve Tesiri" adlı teziyle doktor (1968), "Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi" adlı teziyle de doçent unvanını kazandı (1974). 1984'te profesör oldu ve aynı yıl yeni kurulan Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde göreve başladı. Öğretim üyeliğinin yanı sıra bölüm başkanlığı, dekan yardımcılığı, Atatürk Eğitim Fakültesi dekanlığı, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü müdürlüğü gibi idari görevlerde bulundu. 1997'de emekliye ayrıldı. Columbia Üniversitesi (1979-1980), Mimar Sinan Üniversitesi Devlet Konservatuvarı (1982-1984), Erciyes Üniversitesi (1985-1986) ve Boğaziçi Üniversitesi'nde (1995-2000) dersler verdi. *Türk Dili, Erdem, Hisar, Türk Kültürü, Millî Kültür, Hareket, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Türkiyat Mecmuası, Yeni Türk Edebiyatı Dergisi, Varlık, Türk Edebiyatı ve Dergâh* dergilerinde çeviri, makale ve denemeleri yayımlandı. 1982'de *Devrin Yazarlarının Kalemile Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal* adlı eseriyle Türkiye Millî Kültür Vakfı Ödülü; 1992'de *Mukayeseli Edebiyat*, 2000 yılında ise *Araştırmalar ve Belgeler* adlı eserleriyle iki kez tenkit dalında Türkiye Yazarlar Birliği yılın yazarı ödülünü aldı.

Bütün Eserleri: *Türk Tiyatrosu: Şinasi'den T. Oflazoğlu'na, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Yeni Türk Edebiyatı, Mukayeseli Edebiyat, Halide Edib Adıvar, Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu Batı Meselesi, Türkçede Shakespeare, Halide Edib Adıvar, Abdülhak Hâmid Tarhan, Cenap Şahabettin, Orhun Yazıtlarından Bugünkü Türk Dünyasına, Mehmet Kaplan.*

Hazırladığı Kitaplar: *Yayla Dumanı* (Ömer Bedrettin Uşaklı Bütün Eserleri), Ahmet Hamdi Tanpınar; *Bütün Şiirleri, Abdülhak Hâmid'in; Bütün Şiirleri, Hâtıraları, Mektupları ve Bütün Tiyatro Eserleri* (2 cilt), Evime ve Nihal'e Mektuplar (Cahit Sıtkı Tarancı), Kenan Hulusi: *Hikâyeler, Osmanoflar, Yaz ve Aşk Hikâyeleri, H. Edib, Y. Kadri, F. Rifki, M. Asım: İzmir'den Bursa'ya, Halide Edib Adıvar: Kerim Usta'nın Oğlu, Heyula, Kubbede Kalan Hoş Sada, Tahsin Nahit, Kösem Sultan, Ahmet Mithat Efendi: Bütün Oyunları, Aleksandr Stradella, Amiral Bing, Durub-ı Emsal-i Osmaniye, Udolf Hisari.*

Zeynep Kerman'la Beraber Hazırladığı Kitaplar: *Yeni Türk Edebiyatı Metinleri* (5 cilt), Mehmet Kaplan *Hayatı ve Eserleri, Mehmet Kaplan'dan Seçmeler, Âli'ye Mektuplar, Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş Başa, Ahmet Haşim'in; Bütün Şiirleri, Piyale/Göl Saatleri/Diğer Şiirleri, Gurabahâne-i Laklakan/Diğer Yazıları, Bize Göre İkdâm'daki Diğer Yazıları, Frankfurt Seyahatnamesi/Mektuplar, Mülakatlar ve Kaynaklar.*

Mehmet Kaplan Başkanlığında Hazırlanan Kitaplar: *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi* (5 cilt), Cenap Şahabettin: *Bütün Şiirleri; Devrin Yazarlarının Kalemile Millî Mücadele ve Mustafa Kemal, Atatürk Devri Fikir Hayatı, Atatürk Devri Edebiyatı.*

Katkıda Bulunduğu Diğer Eserler: *Millî Mücadele'de Türk Kadını* (Dr. Müjgân Cunbur ve Cahide Özdemir ile birlikte), Cenap Şahabettin: *Evrak-ı Leyal* (Gaye Barlas ile), *Güzel Yazılar: Oğuzdan Bugüne, Hikâyeler, Kısa Oyunlar, Gezi-Hatıra, Mektuplar, Röportajlar, Şiirler, Romanlar* (TDK); *Kurtuluş Savaşı ve Edebiyatımız*, (Zeynep Kerman, Selim İleri ile birlikte).

SUNUŞ

29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet'in ilanıyla, fiilen 23 Nisan 1920 tarihinde kurulan ve varlığını kabul ettiren devletin adı konulmuştur: Türkiye Cumhuriyeti. Osmanlı Devleti'nin yıkıldığı ancak enkazının ortada bulunduğu I. Dünya Savaşı sonrası Mütareke günlerinde iki ayrı dünyayı, iki ayrı görüşü ifade eden edebiyat, büyük ölçüde kendisini gazete ve dergilerde gösteriyordu. Anadolu basını, geleceği işaret eden büyük mücadeleyi yansıtırken İstanbul basını Ankara'yı destekleyenler ve Ankara'ya karşı olanlar olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Ankara'yı destekleyen İstanbul'daki basın, Anadolu basını ile yakın ilişki içindeydi ve onlardan alıntılar yapıyordu.

II. Meşrutiyet'in kuvvetli fikir adamları ve sanatçıları büyük ölçüde Ankara'yı destekleyen Mütareke döneminin kuvvetli kalemleri, o günlerin havasını yansıtan önemli eserler yazmışlardır. Bir kısmı bizzat Anadolu'da bulunmuşlar, o çetin şartları halk ile birlikte yaşamışlar ve nice zamandır özlemi duyulan aydın-halk birleşmesini gerçekleştirmişlerdir. Aydınların bir kısmı Millî Mücadele'nin ateşli günleri sona erince birbirlerinden ayrıldılar. Onların barış günleri için farklı görüşleri vardı. Millî Mücadele döneminde mücadeleye karşı tavır takınanlar, yurt dışına sürülen 150 kişinin arasına katıldılar. Bunlardan ikisi Rıza Tevfik Bölükbaşı ile Refik Halit Karay'dı.¹

1 Sabahattin Eyuboğlu-Vedat Günyol'un *Çağdaş Türk Edebiyatının Kırılganlığı (1956-1960)*'da şu hüküm yer alır. "Eski düzende yetişmiş olup da Cumhuriyet düzenine uyamayanlar ya hiç yazmadılar (Ziya Gökalp gibi), ya memleketten ayrıldılar (Mehmet Akif), ya da düzene karşı davrandılar (Refik Halit)" (Cem/Kültür, 1995, s. 49). Bu cümledeki toptancı hükümler doğru değildir. Ziya Gökalp'in ölüm tarihi 1924'tür. Son eseri de Türkiye Cumhuriyeti'ne

Cumhuriyet döneminde Türk aydınlarının uzun zamandan beri özledikleri güçlü önder ortaya çıkar. Etrafında oluşturulan efsanenin dışında, kendisini yıkılış günlerinin ateşi altında yetiştirmiş bir insandır Mustafa Kemal. Onu bir destan kahramanı olarak görme temayülü, Türkçülük akımının keşfedip yeniden işlediği ve Milli Mücadele ile birleştirdiği destanlar dolayısıyladır. O, yaptığına inanan ve tuttuğu yolda yılmayacak azimli insan özleminin bir örneğidir. Namık Kemal’in “Hürriyet Kasidesi”ndeki; “iradeli insanın azminin kuvveti dünyayı döndürür ve metanet sahiplerinin ayak diremesinden cihan titrer” anlamını taşıyan beyti:

“Eder tedvîr-i âlem bir mekînin kuvve-i azmi
Cihan titrer sebat-ı pây-i erbab-ı metanetten”

Mustafa Kemal Paşa için söylenmiş gibidir. VIII. asırdan kalan Türklüğün yazılı ilk belgesi olan yazıtında Bilge Kağan, milleti unutmasını diye milletinin yeniden dirilme macerasını taşlara kazıymıştı. XX. yüzyılın başında milletinin var olma savaşını anlatan Atatürk, benzer sözleri söylemiştir. Bir tarih belgesi olduğu kadar, büyük bir edebî eser olan *Nutuk*’un sonunda yer alan “Gençliğe Hitabe” bir siyasi vasiyettir. O, her Türk gencinde, millete karşı sorumluluk duygusunun bulunmasını ister; geçmişini unutmamasını hatırlatırken asırlar ötesinde Bilge Kağan’la da birleşir.

Hitabet türünde, edebiyata Fecr-i Âti ile başlayan Hamdullah Suphi özel bir yer kazanmıştır. Bir kısım nutuklarını *Dağ Yolu* (1929) ve *Günebakan* (1929)’da toplanmıştır.²

Türk edebiyat tarihi bu devirde Fuad Köprülü tarafından sistemli olarak başlatılır. Edebiyat tenkitçileri de eserleri değerlendirirler, eserlerin asrî, hayatî mahiyette olmasını ve Türk inkılâbını desteklemesini isterler. Devrin bu yaygın görüşüne sanat açısından katılmak zordur. Nitekim, Yahya Kemal Beyatlı ile Ahmet Haşim bunun dışında kalırlar ve haksız yere birçok tenkide uğrarlar.

yön veren eserlerden biri *Türkçülüğün Esasları*’dır. Gökalp’in ölümünden sonra yazması elbette mümkün değildir. Mehmet Akif ülkeden ayrılmış ve pek az yazmıştır, fakat onun da eserleri zaten Cumhuriyet Türkiye’sinde yerini almıştır. O “İstiklal Marşı” şairidir. Refik Halit Cumhuriyet’ten sonra düzene karşı davranacak fırsat bulamamış, Mütareke dönemindeki tavrı dolayısıyla 150’likler arasına katılarak Türkiye dışında yaşamaya mecbur edilmiştir. Refik Halit için bu tecrübe inanılmaz bir dirilmenin, canlanmanın başlangıcıdır ve Refik Halit bugün okul kitaplarında da yer alan en güzel eserlerini o tarihlerde yazdığı *Gurbet Hikâyeleri* ve *Bir İçim Su*’da vermiştir.

- 2 Yazar hakkında bir inceleme için bk. Halim Serarslan, *Hamdullah Suphi Tanrıöver*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1995.

Pek çok çeviri yapılır. Tiyatro eserleri büyük ölçüde çeviriye dayanır. Muhsin Ertuğrul klasik tiyatronun Türkiye’de tanınmasına çalışırken, oyuncu, seyirci ve hatta yazarın yetişmesine katkıda bulunur.

“Bir tebessüm inkılâbı” yapmaktan söz eden Gökâlp gibi, Mustafa Şekip yeni neslin en asrî hareketlerle vücutlarını ve kafalarını işletmeleri gerektiğini söyler.

Elbette en büyük inkılap kadınların durumundadır. Atatürk Millî Mücadele’de kadınların gösterdiği gayrete hayrandır. Kadın her alanda erkekle el eledir. 1934 yılında kadınlar seçim hakkına da kavuşurlar.

Edebiyat, kültür ve folklor açısından önemli olan Türk Ocakları, Halk Evlerine dönüşür. *Ülkü*, Halkevi dergisidir, her vilâyette bir halkevi dergisi çıkar ve folklor malzemesinin derlenmesine yardım ettiği gibi ülkenin her yerindeki yetenekleri ortaya çıkarır.

1933 yılında Cumhuriyet’in 10. yıldönümünden sonra sanat endişeleri ön plana geçmiş, fazla tekrara dayanan bir çeşit beylik edebiyatı hâline gelen faaliyetler artık heyecan uyandırmaz olmuştur. Atatürk’ün ölümünden, bilhassa 1950’de çoğulcu demokrasiye geçildikten sonra, garip bir şekilde milliliğin yerini yabancılaşma almaya başlamıştır. Tercüme faaliyetleri, yabancı dil bilenlerin sayısının artması, bilhassa Amerika’nın yürüttüğü kültür sömürgeciliği propagandaları, yeterince millî kültürle beslenemeyen gençleri, dillerinden bile uzaklaştırmaya başlamıştır. Bu durum, yeniden millî kaynaklara dönme çabalarını da ortaya çıkarmıştır.

Cumhuriyet döneminde şiir, roman ve hikâye, tiyatro, deneme türlerinin yanı sıra gazeteciliğin, edebiyat tarihi ve dil araştırmalarının geliştiği görülür. Bu dönem yazarlarının bir özelliği –bazı istisnalar dışında–, edebiyatın her alanında güç sahibi olduğunu sanan yazarların çokluğudur.

Bugün edebiyatın her türünde başarılı eserler verilmektedir. Ortaya çıkan çeşitlilik eserlerin takibini güçleştirmekle birlikte, okuyan bir nesil artık mevcuttur. Mevcut kitabevlerine yenileri de katılmış, gazeteler ve bankalar muntazam yayın faaliyetlerine girişmişlerdir. Türk yazarları dünyaya açılma çabasındadırlar. Sadece kitap olarak değil, gelişen teknolojinin sunduğu imkânlarla yakın bir gelecekte Türk yazarlarının dünyada da adlarını duyuracakları kesindir.

Her nesil kendisinden öncekileri de sonrakileri de inkârı nedense pek benimsemiştir. Bunun benzerlerini Cumhuriyet nesillerinde de görüyoruz. “Benden başkası yoktur” iddiasının boşluğu aşikârdır. Bu tavrın değişmesi eğitim ve kültür anlayışıyla yakından ilgilidir.

Bu dönemdeki bazı özellikler birkaç maddede özetlenebilir:

1. Her dönemde belirli isimler etrafında kıyamet kopmuştur. Bunların büyük bir kısmı edebiyatla doğrudan doğruya ilgisi olmayan sebeplerle kamuoyunda duyulmuş-

tur. Bazı isimler ise sürekli olarak gündemde yine benzer sebeplerle canlı tutulabilmiştir. Politik tavırları, ideolojik bağlantıları veya mevcut kanunların suç saydığı sebeplerle mahkûm olan birçok yazar vardır. Bu mahkûmiyeti bir meziyet veya reklam aracı olarak kullananlar da görülmüştür. Ben, bu kitapta yazarların bu özelliklerinden söz etmemeyi uygun gördüm. Zaten yazarların hayatlarıyla ilgili verdiğim bilgi pek kısa tutulmuştur ve bunlar da eserleriyle ilgilidir. Ancak kanunlara uymanın sanatkârlar için de temel vatandaşlık görevi olduğuna inandığımı belirtmeliyim.

2. Değerlendirmeler edebiyat dışı yapılmış, yazarlarımız toplumun bölünmesine yol açacak taraflar oluşturmuşlardır. Sağ, sol, dinci, Türkçü ayırımları, yazarlarla ilgili sıhhatli değerlendirmeleri engellediği gibi bazı durumlarda onların yok sayılmalarına yol açmıştır. Bu gibi kümelenmeler ancak edebiyat değeri olmayanlar için yapılabilir.

3. Son elli yılın edebiyatında isimlerin çokluğu ve birçoğunun eserlerini vermekte devam etmesi onlarla ilgili hükümlerin kesinleşmesine engeldir. Yazarlarımızın hemen hemen hepsi, hayat tecrübelerinden ve şahsî izlenimlerinden hareket ederek eserlerini yazmaktadırlar.

4. Politikanın, sosyal konuların edebiyatı istilâsı, roman ve hikâye başta olmak üzere, edebiyatı gazetecilikle birleştirmiştir. Aslında bu durum 'Tanzimat'ın başından beri mevcuttur. Gazeteci-yazarların sayıları günümüzde dikkat çekici boyuttadır. Basın dünyasına mensubiyetleri, onları, eserlerini duyurma açısından, bu dünyanın dışındaki yazarlardan daha avantajlı kılmaktadır.

5. Aynı durum siyasi bağlantıları olan yazarlar için de geçerlidir. Bu yazarların sadece yurt içinde değil, yurt dışında da eserlerinin yayımlanması dikkati çekmektedir. Olayların izleri geçip gittikten sonra dünya edebiyatı içinde kalıcı olup olmayacaklarını zaman gösterecektir.

6. Bu özellikler edebiyat incelemelerinde, edebiyatımızın hiçbir döneminde olmadığı kadar, edebiyat sosyolojisini şart koşturmaktadır.

Şiir Türk toplumunda hâlâ dil sanatı olarak önde olduğu gibi en kuvvetli iletişim aracı sayılabilir. Ancak son yıllarda şiir alanında önceki yıllarda görüldüğü türden toplumun geniş kesimini içine alan, tartışmalara yol açan şairler çıkmamaktadır. Kitle iletişim araçlarının çoğaldığı ve okuyucuyu da parçaladığı günümüzde, yarına kim kalabilir sorusunu cevaplandırmak bana güç gelmekte.

1940 sonrası doğumlarının meslekleri çok çeşitlidir. Fen alanında çalışanların başarılı yazarlar oldukları görülmektedir ve bu özellik öteden beri öğretmenlik ve askerlik alanından edebiyata geçerler yanında bir farklılık göstermektedir.

Romanımızda sığ gerçekçilik dönemi aşılmıştır. Romancılarımızın dünyadaki gelişmeleri de takip ederek, onların dışında kalmadan kendi kaynaklarımızdan ve

kendi hayatımızdan mülhem eserler yazdıkları görülüyor. 1980 sonrası romanımızda asıl tema “yalnızlık”. İnsanın, her şeye güveninin sarsıldığı bir dönemde kendi kendisine sığınmasını anlatan bir edebiyatla karşı karşıyayız. Bu temanın romandaki başlangıcı Ahmet Hamdi Tanpınar hatta Peyami Safa’dır. Fakat onlar sığınacak bir şeyler bulmuşlar, Tanpınar güzelliğe, kültüre, Peyami Safa düşünceye ve parapsikolojiye sığınmıştır. Günümüz romancılarında bu türden bir sığınak yok. *Kara Kitap*’ın kahramanı Galip, Celâl’leştikten sonra yapayalnız yatağına sığınır. Fakat insan bütün yalnızlığına rağmen, yalnızlığın şatosunda kendi başına yaşayabilir mi? Çileye çekilen dervişler, manastıra kapanan rahip ve rahibeler bile kendilerini adadıkları bir üst güce sığınmamışlar mıdır? Günümüzün bütün dünyayı üstümüze, beynimize yığabilecek güçteki teknolojik imkânları, bütün saçmalıkları da elimizin altına getiren kolaylıkları var, seçmesini bilmeyen yalnız insan, sadece onlarla oyalayıp mı geçecek; yoksa “bilgi çağı”nın sunduğu büyük imkânlarla nice ufuklara, kalabalık ve uzaklık içinde kendisini bekleyen mutluluklara mı kavuşacak? Günümüz romanında kendisini gösteren postmodern söylem günümüzün bu korkunç yığınına çok iyi anlatmaktadır. Gözle, açık seçik görülen olaylar bile her bir anlatıcının dilinde farklıdır. Her şey yorumlanmakta, her şey, herkese göre, her an değişmektedir. Bu sonsuz yalnızlıkta insanların bir sığınağı da cinselliktir. Umberto Eco gibi D.H. Lawrence etkisi de yazarlarımızı yakalamıştır ve zaman zaman roman okuyucusunu romandan uzaklaştıracak bir tarzda cinsellik işlenmektedir.

Buna rağmen bir romanımız var. Hikâyede çoğu kadın olan yazarlarımızın başarısı anılmaya değer. Onlar sayesinde kadınlar bin bir duygu ve davranışlarıyla tanınıyorlar. İlk kadın romancımız Fatma Aliye (1862-1936)’nin ve Halide Edib Adıvar’ın (1882-1964) ilk romanlarında sordukları eğitilen kadının, edindiği bilgiyi kullanacağı alanlar olmazsa bu kadınların durumu ne olur sorusu, başka alanlar için hâlâ sorulmaktadır. Çalışan kadının ortaya çıkan yeni sıkıntılarını, erkek yazarların pek çözemediği oldukları derinliklerini kadın yazarlar, hemcinsleri adına enine boyuna işlemekteler.

Tiyatromuzda da yerli yazarların sayısı artmıştır. Bir kısmını bugün seyirle yetiniyoruz; ama bir kısmı geleceğe kalacak iyi yazarlarımız var. Bunlar yeteneklerinin yanı sıra, yerli ve yabancı kaynaklardan beslenerek başarılı eserler ortaya koymaktadırlar.

Deneme, gazete ve dergilerin bolluğu sayesinde sayısı her gün artan, bir kısmı da çok genç olan yazarlar tarafından devam ettiriliyor. Hür düşüncenin yayılması, sanatın anlaşılması ve sevilmesi bakımından ayrı bir işlevi olan deneme türünde başarının, yazarın yazma gücü kadar birikimine de bağlı olduğuna inanıyorum. Tenkit ise hâlâ yeterli değil. Üniversitelerin çoğalması, edebiyat konularının daha

çok işlenmesine de yol açmakta. Ne yazık ki üniversiteler ürettikleriyle nadiren gündeme gelen kurumlar. Bu yüzden de oralardaki faaliyetler ayrı bir dünyanın içinde kapalı kalıyor. Tenkit alanında süregiden inanılmaz taassup, bazı konular etrafında tabular örüyor ve onları belli kişilere ve kümelere mal ediyor. O kadar sık tekrarlanan özgür düşünce anlaşıldığına göre, sadece sözde kalıyor. Bir düşünce ancak benimkine uyarsa veya işime yararsa serbestçe ifade edilebilir anlayışı, belki de bilinçaltında hâlâ devam ettiği için, örnekleri pek çok.

Ben birtakım olumsuzluklara rağmen, ülkemizde canlı bir edebiyat hayatı olduğuna, edebiyat eserlerinin okunduğuna inanıyorum. Sayısı artan kitapçı dükkanları, yeni baskılarına ihtiyaç duyulan kitaplar sanırım bunun olumlu göstergesi.

Bu kitabı hazırlarken beni endişelendiren bir tasnif sıkıntısı yaşadığımı itiraf etmiyorum. Her tasnif bir şeyleri açıkta bırakıyordu. İşte bu yüzden türleri ve yazarları esas aldım. Zira edebiyatı şahsiyet şekillendiriyor. Yine de, köy edebiyatı, kadın yazarlar gibi başlıklara özellikle 1923-1960 arası ihtiyaç duydum ve bazı şahsiyetleri bu başlıklar altında topladım. Beliren görüşler doğrultusunda eserler yazılmışsa da canlı bir varlık olan edebiyat âleminde daima şahsiyetler ön plandadır ve onları da kümelendirmek zordur. Siyaset ve sosyal konular edebiyatımızda daima öne çıkmıştır. Bu yüzden de siyasi olaylara göre tasnifler yapılmıştır. Ben bunu da biraz değiştirmek istedim. Bu yüzden okuyucular, birçok kitapta gördükleri gibi siyasi ve sosyal olaylara bu kitapta pek az, ancak eserler dolayısıyla temas edildiğini fark edeceklerdir. İlk tasnifim türlere göre. Aristoteles'ten itibaren geçerli olan lirik, dramatik ve epik tasnifine sadık kaldım. Şiir edebiyatımızda daima önde olduğu için birinci bölüm şiir, ikinci bölüm tiyatro eserleri, üçüncü bölüm hikâye ve romandan, dördüncü bölüm de denemeden oluşmaktadır. Hikâye ve romanı bir arada alışım, hikâye türünü küçümsediğimden değil, hikâye ve romanı, yazarlarımızın çoğunlukla birlikte götürmelerinden kaynaklanmaktadır. Küçük hikâyede edebiyatımızın çok zengin ve tatminkâr olduğuna inanıyorum.

Şiirimizde 1940'da *Garip* hareketi, 1960'a doğru da İkinci Yeni şiirdeki tasnifi kolaylaştırmakta.

Tiyatroda 1960'tan sonra çok iyi oyunlarla karşılaşyoruz. Şiirimizle bir paralellik görülüyor. Tiyatroda konulara dayanan genel bir tasnif yaptıktan sonra edebiyata katkıları bakımından birkaç yazarımız üzerinde geniş olarak durdum.

Hikâye ve romanda yaptığım tasnif denemeleri çoktu. Her tasnifin olumlu ve olumsuz yanları vardı. Nihayet 1923'ten *Seçilmiş Hikâyeler Dergisi*'nin çıkışı olan 1945 tarihine kadarki dönemi birinci, 1946'dan 1980'a kadarki dönemi ikinci bölüm olarak aldım. 1960'dan sonra siyaset ile modern akımları edebiyatımıza taşıyanlar ayrı kümeler oluşturmuşlardır. Onları da kendi içinde kabaca kümelendirerek tanıtmaya çalıştım. Özellikle hikâye ve romanda birkaç hikâyesi veya bir romanı

ile unutulmaması gerektiğine inandığım, üzerimdeki etkileri onları okuduktan çok sonraları da devam eden yazarları eserleriyle anmayı görev bildim. Böylece şahıslar arttı. Onlar üzerinde kısa bilgiler verirken kitabın bu bölümü bir bakıma kişilerin kısaca tanıtılmalarından ibaret kaldı. Kitabın sonuna genel eserlerden oluşan bir kaynakça ve kitapta geçen şahıs adlarının dizinini ekledim.

Bu kitabı hazırlarken gözden geçirdiğim notlar ve kitaplar arasında yazarlarımızın, geleceğin okuyucularına yönelttikleri sitemlerle de karşılaştım. İyi bir öğretmen olduğu öğrencileri üzerindeki etkisinden anlaşılan; araştırmaları ve hazırladığı başvuru kitaplarıyla, sanatının dışında da her an yanımızda ve elimizin altında olan Behçet Necatigil’in ince, derin serzenişlerinden biri edebiyat kitaplarında ölü olarak kalan sanatçılarla ilgili “Kitaplarda Ölmek” şiiridir.

“Adı, soyadı
Açılır parantez
Doğduğu yıl, çizgi, öldüğü yıl, bitti
Kapanır parantez.
O şimdi kitaplarda bir isim, bir soyadı
Bir parantez içinde doğum, ölüm yılları.
Ya sayfa altında, ya da az ilerde
Eserleri, ne zaman basıldığı
Kısa, uzun bir liste
Kitap adları
Can çekişen kuşlar gibi elinizde.

Parantezin içindeki çizgi
Ne varsa orda
Ümidi, korkusu, gözyaşı, sevinci
Ne varsa orda.

O şimdi kitaplarda
Bir çizgilik yerde hapis,
Hâlâ mı yaşıyor, korunamaz ki,
Öldürebilirsiniz.”³

Doğrusu, Behçet Necatigil’in şiirlerini, radyo oyunlarını okurken hiç de onu ölmüş gibi hissetmiyorum. Eserlerini okumaktan haz duyduğum yazarlar ile sürekli bir sohbet sürüp gidiyor aramızda. Onlar bana nice yaşayanlardan daha diri geliyor. O parantezlerin dışına hiç çıkamayanlar, “bilmedikleri, görmedikleri okuyucularla”⁴

3 Varlık, 447, 1 Şubat 1957, *Bütün Eserleri 3, Şiirler 3*, hzl. Ali Tanyeri, Hilmi Yavuz, Cem Yayınları 1982, s. 342-343.

4 Tevfik Fikret’in *Rûbab-ı Şikeste* (1908), önsözünden: Tevfik Fikret *Rûbab-ı Şikeste*’nin başındaki “Kari’lerime” başlıklı şiirde okuyucusunu duygularını paylaşmaya çağırır:

hiçbir temasları kalmamış olanlara gelince; sadece gününün modalarına bağlı okuyucusunu hedeflemiş, yarınki okuyucusunu düşünmemiş olanlar, daha doğrusu ebedî sanatı amaçlamayanlar, ölmeyi hak etmemiş midir? Behçet Necatigil'in söz ettiği kişinin hayatı ise herkesinkine benzer, incelikleri, özellikleri kendisine ve yakın çevresine ait olandır. Sanatçıların hayatları okuyucuyu eserleri dolayısıyla ilgilen-dirir. Onlar, bugünün ve yarının okuyucusuna uzanabilenler, sonsuzluğun içinde, belki de yaşadıkları mutlulukları, okuyucularını hâlâ mutlu ederek sürdürüyorlar.

Ben bu kitabı hazırlarken ya edebiyat denen sanat olmasaydı sorusunu sormadan edemedim. İnsanı insana söz ile ulaştıran bu sanatın ürünleri ve yaratıcılarına sonsuz bir minnet duyuyorum. Ne kadar ferdî kalırlarsa kalsınlar, ortak dili kullanıyorlar. Ne kadar genellemeye, soyutlamaya gitseler, ferde dokunmadan edemiyorlar. Kimi açık, aydınlık, kimi hiç kendini göstermeyecek kadar kapalı ve karanlık. Kendi aralarında çatışmaları ve birbirinden çok uzak görünenlerin birbirleriyle buluşmalarıyla edebiyat da öteki sanat dalları gibi bizleri zenginleştiriyor.

Cumhuriyet dönemi edebiyatı, maziye inkârıyla, maziden yararlanmasyla bizi dünden bugüne getirmekle kalmıyor, yarına da götürüyor; dünü bugünü yargılarken yarını nasıl görmek istediğini söylüyor. Bu açıdan bakınca Cumhuriyet'in ilk nesillerine neler borçlu olduğumuz, hayallerinin ne ölçüde gerçekleştiği görülüyor. Ne yazık ki Cumhuriyet'in ilk dönem yazarlarının büyük bir kısmının eserleri bugün okunmaz olmuştur. Bunda dilimizin hızlı değişmesinin etkisi olduğu gibi, kültür eserlerini tanımak ve tatmak için önce dile sahip olma gerçeğinin çocuklara ve gençlere telkin edilmemesi de etkilidir. Büyük bir kısmı yazara, sanata ve okuyucuya karşı hiçbir saygısı olmadığı anlaşılan sadeleştirmelerle, sorumsuzca hazırlanmış baskılarla okuyucuya sunulan eserler veya özetleri, genç okuyucuları da başka ufuklara götürmektedir. Bunun doğrudan doğruya bir eğitim konusu olduğu açıktır. Zira hiçbir edebiyat eseri dil malzemesine sahip olmadan tadılamaz. Ancak son yıllarda bu yozlaşmaya karşı çıkan yayınevlerinin, eserlerin asıllarını yayımlama çabalarını saygıyla anmak gerekir. Malzemesi değiştirilen sanat eseri ne oranda kendi kendisi olabilir? Dilden dile çevirilerde bile bu noktalar tartışılmakta iken bir milletin 70-80 yıl önce kendi

“Size, ey bilmediğim, görmediğim kari’ler;
Size ithaf ile neşreliyorum bunları ben.
Size ithaf ile; zira ne için ketmedeyim,
O sizin görmediğim, bilmediğim gözleriniz,
Safha-i şî’rime ibzâl-i nigâh eylerken
Belki bir noktada birden durarak, velvelesiz,
Gösterişsiz iki üç katrecik îsâr eyler...
Ben bu ümmid ile teşyî’-i hayat etmedeyim (...)”

dilinde ortaya konan eserleri okuyamaması gerçekten gariptir. Günümüzde çıkmaz dil tartışmalarının sonu gelmiş görünmektedir ki bu bir bakıma sevindiricidir. Bir yandan da dilimizin batı dillerinden gelen kelimeler, cümle yapıları ve anlatım şekilleriyle dolduğu, edebî eserlerde de buna geniş yer verildiği görülmektedir. Demek ki günümüzün yazarlarının bir kısmı da tıpkı dünün yazarları gibi Türkçenin imkânlarını genişletmek yerine, başka dillerin hazır malzemesine sığınmaktadırlar. Bu son gelişmeler dil-edebiyat ilişkilerinin yeniden düşünülmesi gerektiğini göstermektedir. Dünü suçlayanlar neden kendileri de hep aynı yanlışlara düşerler?

Aradan yıllar geçince şimdi büyük bir kısmının hiç değilse adını anmak için çabaladığımız bu dönemin yazarları da elenecek. Tıpkı geçmiş dönemlerimiz gibi. Şu anda yarına kimin kalacağı, kimin kalmayacağı hakkında sadece bazı tahminlerimiz var. Günümüzün gür sesli basını, birtakım adları dün olduğu gibi bugün de yüceltiyor, kararsızlığa itiyor nice okuyucuyu. Okuyucuyu gelecekte yönlendirecek olan gür sesli baskılar değil, eserlerin nitelikleri ve onları yayımlamakta devam eden basımcılar olacaktır. Bu kitap Cumhuriyet dönemi edebiyatına bir kuş bakışından ibarettir. İyi tanımadığım yazarlar hakkında başkalarının görüşlerinden alıntılar yaptım. Bu alıntıları da antolojiler, genel başvuru kitaplarından yapmaya özen gösterdim. Yoksa bir derginin yazarları zaten birbirlerini sürekli olarak övmekteler. Hele henüz mesleklerinin başında olanlar, kamuoylarını da kendileri oluşturmaya çalışıyorlar, tıpkı geçmiş günlerin şairleri, yazarları gibi.

Yazarlarımızın dünyada tanınması da güçlü bir çeviri faaliyetine bağlıdır. Bu da ayrı çalışmalar, pazarlama kurallarına uymayı gerektirmektedir. Yayımcılık dünyası yepyeni oluşumlar içine girmektedir. Bunun ülkemizde de tezahürleri görülmekte. Bu kitabın en önemli eksikliği yayımcılar ve dergiler üzerinde yeterince durulamamış olmasıdır. Bu iki kurum edebiyatın oluşum ve yayılma merkezleridir. Ayrıca edebiyat zevkini geliştiren, okuma alışkanlığını kazandıran ve böylece geleceğin okuyucularını hazırlayan çocuk kitapları üzerinde de duramadım. Çeviri, eleştiri ve edebiyat tarihinin gelişmesi de ayrı bir bölümde ele alınamadı. Artan üniversiteler, dergiler, yöntem konusuna önem verenlerin artışı, yabancı dil ve edebiyat uzmanlarının Türk edebiyatına ilgileri, bu alanda ciddiyetle gözden geçirilmesi gereken bir birikim oluşturmıştır.

Bilgisayarların inanılmaz kolaylıklar sunduğu günümüzde kitabın ve edebiyatın önemi azalmakta mı? Vaktiyle sinema karşısında tiyatro için, televizyon karşısında sinema için sorulan sorular şimdi de kitap için sorulmakta. Bence bu abes bir sorudur. Gittikçe küreselleşen dünyada, insanlar garip bir şekilde yalnızlığa da itilmekteler. Bu yalnızlık içinde edebiyatın önemi git gide artacaktır. Robotlarla, modern ikonlarla değil, insanla yani kendileriyle karşılaşmak isteyenler, edebiyata

daha sıkı sıkıya sarılacaklar ve güzel eserler dünkülerle bugünküleri birbirlerine bağladığı gibi geleceğe de uzanacaklar.

*

Her okuyucu gibi, her zaman okumaktan zevk aldığım, eserlerini baş ucumdan ayıramadığım, her baskısında yeniden okumak ihtiyacını duyduğum kitaplar olduğu gibi, sadece göz gezdirdiklerim, bir eserini okuduktan sonra, gözlerimi yormaktan kaçındığım yazarlar da var. Bir de tesadüfen ulaşamadıklarım. Kalabalıkların içinde bizi mutlu ve mutsuz edecek nice kişilerin varlığından habersiz olduğumuz gibi, kitap raflarında da keşfedilmeyi bekleyen nice dost kitaplar var. Cumhuriyet her alanda olduğu gibi, edebiyat eserlerine de besleyici bir güç vermiştir. Cumhuriyet döneminde hayatını yazarak kazananlar olduğu gibi, muteber mesleklerinin yanı sıra edebiyatı saygın bir şekilde devam ettirenler de olmuştur. Bunlardan memur olarak Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bulunanlar Türkiye'nin bin bir derdinden uyarıcı şekilde söz etmişlerdir. Zaman zaman keşke bunlar başka bir dikkatle okunsaydı demekten kendimi alamıyorum. Öğretmenler, üniversite öğretim üyeleri, mühendis ve doktorlar, iş adamları, sinema sanatçıları da edebî eserler yazmışlardır. Cumhuriyet döneminde edebiyatın, öteki güzel sanatlar gibi her kademededen destek bulduğu görülmektedir.

Bir başka özellik de yazarların doğum yerlerinin incelenmesinde görülür. Artık Türkiye'nin her yerinden yetişen insanlar edebiyatta söz sahibidirler. Ancak bunun geleneğimize uygun olduğunu, Osmanlı döneminde de İstanbul'un böyle bir pota olduğunu belirtmek gerekir. İç göçlerle başka bölgelerden İstanbul'a göçenlerin ikinci nesilleri artık İstanbullu olarak İstanbul'un meselelerine de sahip çıkmaktadırlar. Genç nüfusuyla ülkemizde güzel sanatların bir kolu olarak edebiyatın daha da güçleneceğinden eminim. Göçlerle başka ülkelerde yerleşenlerin çocukları, torunları bugün başka alanlarda olduğu gibi edebiyatta da söz sahibidirler. Onları Türk okuyucusu çevirilerinden tanımaktadır. Mukayeseli edebiyat araştırmalarının bu yazarları da ele alması gerekmektedir. Küçülen dünyamızda onların yeri önemlidir.

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı adlı bu kitap, XIX. yüzyılın son yarısından günümüze ulaşan yeni Türk edebiyatının ikinci cildi olarak tasarlanmıştır. Bütün sosyal olaylarda ve sanatta olduğu gibi dün ile bugün, yarın için birleşir. Cumhuriyet dönemi sosyal ve siyasi niteliği ile yenidir, fakat bu yeniliğin başlangıcı ve hayalleri Tanzimat sonrasındaki edebiyata dayanır. Cumhuriyet'in 75inci yılını kutladığımız 1998 yılında yayınlanmak üzere hazırlandığı için bu kitap, ilk cildinden önce çıkıyor.⁵ Bu kitapların okuyucuları meraklılarından başka herhâlde üniversite öğrencileri olacaktır.

5 Bu kitabın tamamlandığı 1998 yılından sonra Cumhuriyet dönemi ve yazarları üzerinde, bir kısmı hacimli kitaplar çıktı. Çalışmamı tamamladığım için bunlardan yararlanamadım

Bu kitabın hazırlanması sırasında birçok sıkıntılara katlanan aile fertlerime ve kitabın basımını gerçekleştiren Dergâh Yayınları mensuplarına, özellikle Ezel Erverdi'ye teşekkür ederim.

Suadiye, 2001
İNCİ ENGİNÜN

fakat dönemle ilgili incelemelerin hiç değilse adlarını anmak istedim ve dipnotları ve bibliyografyada künyelerini verdim. Kitaba yaptığım eklemeler sadece kaybettığımız yazarların ölüm tarihleri ve yeni çıkan bazı kitaplarından ibarettir.

İÇİNDEKİLER

19	Son Baskıya Önsöz
23	I. BÖLÜM: ŞİİR
25	Genel Bir Bakış
30	1923-1940 Dönemi
30	1. Eskiler
42	2. Memleket Edebiyatı
43	A. Tasvirde Kalanlar (Gözlemci Gerçekçiler)
52	B. Folklor Unsurlarını Şiire Taşıyanlar
56	C. Hamasî Şiirlerle Yiğitlikleri Gür Sesle Anlatanlar
61	Ç. Ülke Dertlerinin Halli İçin Marksizmi Teklif Edenler
67	D. Mistik Bakışla İç Dünyayı Araştıranlar
70	E. Yunan Mitolojisinden Hareket Edenler
72	3. Öz Şiir (Sanat Sanat İçindir)
72	A. Yedi Meşaleciler
77	B. Müstakil Şahsiyetler
89	1940-1960 Dönemi
93	A. Garip Hareketi
101	B. Garip Hareketinin Dışında Kalanlar
113	C. Hisar Grubu
120	Ç. Nazım Hikmet Çizgisini Devam Ettirenler
126	1960 Sonrası
126	A. İkinci Yeni
138	B. Müstakil Şahıslar
161	II. BÖLÜM: TİYATRO
163	Ana Çizgileriyle Oyunlar
168	A. Köy Oyunları
170	B. Aile Dramları-Kadın

171	C. Politik Hiciv
172	Ç. Tarihî Oyunlar
175	D. İnsanın Yalnızlığı Ve Gücünü Sorgulayan Felsefî Oyunlar
175	E. Kasaba Ve Büyük Şehirlerin Kenar Mahallelerini Ele Alan Oyunlar
176	F. Almanya'ya Giden İşçiler
177	Oyun Yazarları
267	III. BÖLÜM: HİKÂYE VE ROMAN
269	Giriş
277	1923-1945 Dönemi
277	A. Cumhuriyet Döneminin İlk Romancıları
306	B. Popüler Romancılar
315	C. Köy Edebiyatı
322	Ç. Kadın Yazarlar
332	Hikâyeciler
333	A. 1900 Öncesi Doğan Hikâyeciler
338	B. 1900 Sonrası Doğan Hikâyeciler
348	1946-1980 Dönemi
349	A. 1920 Öncesi Doğumlular
366	B. Romanda Halk-Memur İlişkisi
369	C. Köy Romanı
373	Ç. Mizah Yazarları
375	D. Tarihî Romanlar
378	E. 1920 Doğumlular
393	F. 1930 Doğumlular
407	G. 1940 Doğumlular
428	H. 1950 Doğumlular
440	I. 1960 Doğumlular
455	IV. BÖLÜM: DENEME
457	Deneme ve Denemecilik
481	Kaynaklar
487	Dizin